

KURAN'DA SAVAŞLA İLGİLİ GETİRİLEN DÜZENLEMELER

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
(Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi)
hcelikenes@hotmail.com

Öz

Kur'an, her konuda olduğu gibi savaş konusunda da en iyi hükümleri getirmiştir. Savaşı ülkelerin fethi için değil de gönüllerin fethi için bir aracı olarak kabul etmiştir. Yeryüzündeki bütün insanların İslam'la tanışmasını istediği için tebliğ ve cihat uygulamasını getirmiştir. Kur'an; kişilerin din, can, mal, nesil ve akıl emniyetini korumayı esas almış ve bunları koruyacak hükümler getirmiştir. Savaşları, "Fitneye Sebep Olan Savaşlar" ve "Fitneyi Ortadan Kaldıran Savaşlar" olarak iki kısma ayırabiliriz. Kur'an, fitneye sebep olacak her türlü sözlü ve fiili savaşları yasaklarken fitneyi ortadan kaldıracak savaşlara izin vermiştir. Kur'an'ın öngördüğü savaş, yıkmak üzerine değil yapmak üzerine bina edilmiştir. Allah'ın rahmetinin ve adaletinin bir göstergesidir. Allah (cc); zulme uğrayan, haksızlığa maruz kalmış, kendi haklarını almaktan aciz olan kimselerin haklarını korumak için savaşa izin vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Cihad, Zulüm, Adalet, Fesat, Barış.

REGULATIONS REGARDING THE WAR IN THE QUR'AN

Abstract

The Qur'an, as it is in every subject, has brought the best judgments about war. It accepted the war as an means for the conquest of the hearts, not the conquest of the nations. It wanted to have all people on earth meet with Islam, so it brought the practice of **proclaiming** and jihad. The Qur'an has taken measures to protect the safety of religion, life, property, generation and reason, and has provided provisions to protect them. We can divide wars into two parts: "The War that causes the tumult" and "The War that removes the tumult." The Qur'an has allowed the verbal and actual wars that will destroy tumult but it has forbidden the verbal and actual wars that will cause the tumult. The war that the Qur'an has allowed is based on doing, not on destruction. It is a reflection of the mercy of Allah and his justice. Allah (cc) has allowed the war to protect the rights of those who have suffered persecution, suffered injustice, and who are incapable of receiving their rights.

Keywords: War, Jihad, Persecution, Justice, Corruption, Peace.

A. Giriş

İnsanın yaratılış temel gayesi Rabbini tanımak ve ona kul olmaktır. Allah (cc) ilk insan Hz. Âdem'i yeryüzünde kendisinin halifesi olarak yaratacağını meleklerle haber verdiğinde onlar: "Sen yeryüzünde fesat çıkaracak kan dökcek birini mi yaratacaksın?"¹ şeklinde bir soru sormuşlardı. Allah (cc) ise onlara: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim"² şeklinde cevap vermişti.

¹ Bakara, 2/30.

² Bakara, 2/30.

Hız. Âdem'in yeryüzüne gönderilmesinden kısa bir süre sonra ilk insan kanı dökülmüştü. Âdem (as)'ın oğullarından Kabil, kardeşi Hâbil'i öldürmekle toprağa ilk kardeşkanı dökülmüştü. İnsanda var olan "sahip olma, hırs, rekabet ve çekememezlik" gibi duygular savaşların temel sebebiydi. Bu duygular terbiye edilip kontrol altına alınmadığı müddetçe, insan sahip oldukları ile hiçbir zaman tatmin olmayacak, her zaman yeni yeni şeylere sahip olmak isteyecek ve hiç kimsenin kendisinden daha iyi olmasını istemeyecekti. Kendi ellerindekilerle tatmin olmama hali başkalarının ellerindekine de sahip olma arzusunu da beraberinde getiriyordu. İnsandaki "sahip olma" duygusunun yanında "ellerindekini de koruma" duygusu vardı. Birileri diğerlerinin ellerinde olanları almaya çalışırken onlar da ellerinde olanları korumaya çalışacaktı. Bu sahip olma ve koruma duygularının çatışması sonucunda ise ortaya savaşlar çıkmıştı.

İnsanın dünya ve ahirette mutluluğunu temin etmek için nazil olan Kur'an, savaşlarla ilgili olarak da bazı ilkeler belirlemiştir. İnsanların din, can, akıl, nesil ve mal güvenliğini koruma altına almış ve bunları gerçekleştirmek için de bazı hükümler koymuştur. Kur'an'da aslolan barış olmakla birlikte din, can ve mal güvenliğini sağlamak için savaşa da izin verilmiştir. Fakat sadece mal ve ganimet elde etmek için yapılacak savaşlara ise izin verilmemiştir.

Kur'an'ı doğru anlamak önemli olduğu gibi, Kur'an'ın cihatla ilgili ayetlerini doğru anlamak da önemlidir. Cihatla ilgili ayetler, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde değil de parçacı olarak anlaşılmaya çalışıldığında ortaya yanlış anlayışla çıkmıştır. Bilhassa da İslam düşmanı olan kimseler, bu konudaki ayetleri konu bütünlüğünde çıkararak İslam'ı sadece kan akıtan bir din gibi göstermeye çalışmışlardır. Bu şekilde kişilerle İslam'ın arasını açmayı arzulamışlardır. Savaştan bahseden ayetler içerisinde geçen "onları nerede yakalarsanız öldürünüz." ve "Boyunlarına vurunuz" gibi bölümleri kesip çıkararak "İslamofobi" (İslam Korkusu) oluşturmaya çalışmışlardır.

Savaşın insanlık tarihi boyunca varola gelen bir olgu olduğunu düşündüğümüz de her dinde ve kültürde bir savaş anlayışının olduğunu görmek mümkündür. Dine dayalı olmayan toplumlarda savaşın şeklini, toplumlar veya o toplumları yöneten idareciler belirlerken dine dayalı olan toplumlarda ise "din" belirlemiştir. Onun için her dinin kuralları içerisinde savaşlar ve savaşlardan bahseden bazı hükümler bulmak mümkündür. Kur'an'da savaşla ilgili çok geniş malumatlar bulabilmek mümkün olduğu gibi kaynağı vahye dayanan Tevrat ve İncil'de de savaşla ilgili ifadeler görebilmekteyiz.

Tevrat'ta savaşla ilgili şu ifadeleri zikredebiliriz:

“Kimdir o yüce kral?” “Yehova’dır O, güçlü ve yiğit; savaşta yiğit olan Yehova”³

“Tanrı milletler arasında hüküm verecek. Halklarla ilgili meseleleri halledecek. Kılıçlarını çekiçledövüp saban demiri, mızraklarını da bağcı bıçağı yapacaklar. Millet millete kılıç kaldırmayacak artık. Savaş öğrenmeyecekler.”⁴

“Milletler arasında şunu ilan edin! Savaşa hazırlanın! Yiğitleri ayağa kaldırın! Bütün savaşçılar toplansın! Hepsi buraya gelsin! Saban demirlerinizden kılıç, bağcı bıçaklarınızdan mızrak yapın. Zayıflar bile “Ben güçlüyüm” desin.”⁵

“Efendinizin oğulları içinde en iyi ve en uygun olanı seçip babasının tahtına geçirin. Ve efendinizin evi için savaşın.”⁶

“Merataim ülkesinin, evet onun ve Pekod halkının üzerine yürü. Hepsini kılıçtan geçir, tümüyle yok et.” Yehova’nın sözü, “sana ne emrettiysem onu yap.”⁷

“Dinleyin! Dağlarda müthiş bir kalabalık, sayısız insan toplanmış. Dinleyin! Bir araya toplanan krallıkların, milletlerin uğultusu! Göklerin hâkimi Yehova savaş için ordu topluyor. Onlar çok uzak bir diyardan, göklerin obur ucundan geliyorlar;

Yehova, gazabının silahlarıyla tüm yeryüzünü harabeye çevirmek üzere geliyor.”⁸

Ammon ve Moab oğulları Yehoşafat’la savaşmak için büyük bir kalabalık halinde yola çıkarlar. Yahuda halkı oruca başlar Yehova’ya yalvarırlar. Bu sırada Zekeriya oğlu Yahaziel Yehova’nın ruhuyla dolar ve tanrı ona korkmamaları gerektiğini, bu savaşın kendilerinin değil Tanrı’nın savaşı olduğunu, yerlerini alıp beklemelerini ve Yehova’nın onlarla olacağı söyler. Ertesi gün Ammon ve Moab oğulları, Seir dağı bölgesinden gelenlere saldırı ve onların tamamını yok ederler. Sonra da herkes kendi arkadaşını öldürür ve hiç kimse canlı kalmaz. Yehoşafat ve adamları da ölümlerin üzerindeki ne varsa hepsini yağmaladılar.⁹

İncil’de konu ile ilgili şu ifadeleri zikredebiliriz:

İsa: “Ayrıca, başlarına kral olmamı istemeyen o düşmanlarımı da buraya getirin ve önümde öldürün.”¹⁰

Hz. İsa’nın diğer bir sözü: “Yeryüzünde barışı getirmeye geldiğimi sanmayın; ben barış değil ama kılıç getirmeye geldim. Babayla oğul, anneyle kız, kaynanayla gelin arasında ayrılık yaratmaya geldim”¹¹

³ Mezmurlar, 24/8.

⁴ İşaya, 2/4.

⁵ Yoel, 3/9-10.

⁶ 2. Krallar, 10/3.

⁷ Yeremya, 50/21.

⁸ İşaya, 13/4-5.

⁹ 2. Tarihler, 20/1-26.

¹⁰ Luka, 19/27.

Yine ıslah olmaz zalimlere karşı savaşa izin verildiğine dair şöyle bir hikâye anlatılır: Adamın biri bir bağ yapar ve bunu bağcılara kiraya verir. Mevsimi gelince oradan biraz üzüm almak için sırası ile üç hizmetçisini gönderir ama bağcılar onlara üzüm vermezler. Sonunda oğlunu gönderir ama bağcılar onu da öldürdüler. Onlar bunu yaptıktan sonra bağ sahibinin gelerek bağcıları öldürüp, bağı da başka birilerine verir.¹²

Kur'an'da savaşla ilgili çok sayıda ayetler vardır. Savaşın sebepleri, hikmetleri, gayesi, savaşta dikkat edilecek hususlar gibi birçok konudan bahsedilmektedir. Biz bu çalışmamız da bütün ayetleri incelememiz mümkün olmamakla birlikte genel manada Kur'an'ın savaş felsefesini ortaya koymaya çalışacağız.

B. Cihad ve Kıtıl Kavramları

“Gayret etmek, çaba sarf etmek, zahmet çekmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak, bitirmek ve tüketmek” anlamlarına gelen cehede kökünden türemiş olan cihad, İslami literatürde “dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermektir.”¹³

Savaş ise “öldürmek, bastırmak, yatıştırmak, gidermek, karıştırmak, seyreltmek, iyi bilmek ve ustası olmak anlamlarına gelen “katele” fiilinden mastar olup İslam ülkesinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve Cenab-ı Hakk'ın bütün insanlığın mutlak yararını gerçekleştirmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmek ve bu uğurda bütün çabayı göstermek¹⁴, hak dine davet etmektir.¹⁵

“Cihad” kelimesinin “savaş” kelimesinden daha genel olduğunu söyleyebiliriz. Cihad kavramı savaş kavramından daha umumdur. Cihad, kişi ile rabbi arasındaki engelleri kaldırma çabasıdır. Bu engeller bazen kişinin nefsi, bazen şeytan veya dış düşmanlar dediğimiz dışarıdan gelen müdahaleler olabilir. Onun için cihad denildiği zaman kişinin nefsi, şeytan ve dış düşmanlara karşı olan mücadelelerinin tamamı anlaşılır. Savaş ise sadece dış düşmanlara karşı olan mücadelenin adıdır. Düşmanlara karşı olan fiili müdahale ise en son başvurulacak bir yöntemdir. Onun için cihad daha umumidir.

Savaşla ilgili ayetler Medine’de nazil olmaya başlamasına rağmen, cihatla ilgili ayetler hem Mekke’de hem de Medine’de inen surelerde yer almıştır. Fakat Mekkî surelerdeki cihattan kastedilen mana ile Medenî surelerdeki manalar birebir aynı değildir. Anlam olarak

¹¹Matta, 10/34-35.

¹²Markos, 12/1-9, Luka: 20/9-16.

¹³ Özel, Ahmet, “*Cihad*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1993, VII/527.

¹⁴ Yaman, Ahmet, “*Savaş*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXXVI/189.

¹⁵ Cürcanî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, Daru’l-Fazileti, Kahire, s. 72.

birbirinden farklılıkları vardır. Mekkî olan ayetlerde İslam'ı tebliğ ve kişisel manada İslam'ı yaşamak için gösterilen çaba ve gayretler için kullanılırken, Medenî sureler de ise bizzat fiili savaşlar için kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

فَلَا تُطِيعُوا الْكٰفِرِيْنَ وَجَاهِدُوْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا

“(Fakat evrensel uyarıcılık görevini sana verdik.) O halde, kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'an ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!”¹⁶

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ

“Ve kim cihâd ederse, artık ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz ki Allah, âlemlerden elbette müstağni (hiçbir şeye muhtaç olmayan)dır.”¹⁷

وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِيْهُمْ سُبُلًا وَّ اِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ

“Bizim uğrumuzda cihâd edenlere gelince, onları mutlaka yollarımıza erİştireceğiz. Şüphesiz ki Allah, elbette iyilik edenlerle beraberdir.”¹⁸

Bu ayetlerde İslam'ı tebliğ konusunda Müşriklerin eziyet ve işkencelerine karşı sabretme, dayanma ve İslam'ı tebliğ etme konusunda bir teşvik vardır. Bu ayetler, müşriklerin eziyet ve hakaretleri altında moral kaybına uğrayan müminler için birer psikolojik destek olmuşlardır.

C. Allah Yolunda Savaşın Önemi

Cihadın fiili müdahale kısmı olan“savaş” Kur'an'da sık sık övülmüştür. Allah'ın dininin diğer insanlara ulaştırılmasının nihai yolu savaşlardı. İslam sözlü olarak bir noktaya kadar tebliğ edilmiş ama o noktadan sonra bazı düşmanların fiili engellemeleriyle karşılaşmıştı. Bu engelleyiciler Hz. Peygamber döneminde müşrikler ve Yahudiler olurlarken daha sonraki dönemlerde bunlar değişebilirlerdi. Ama Allah'ın dini evrensel ve herkese ulaştırılması gerekiyordu. Evrensel olan bir davanın düşmanları da evrensel olacaktı. Her dönemde farklı farklı kimseler bu görevi yerine getireceklerdi. Onun için Allah (cc), bu engellemelere karşı savaşmayı emretmişti. İnsanlık olduğu müddetçe Allah'ın dini ile birlikte “cihad” ve “savaş” olacaktı. Ayetlerin muhatabı Hz. Peygamber olsa dahi onun şahsında kıyamete kadar gelecek bütün müminlerdi.

Allah (cc) kendi yolunda cihad eden müminleri överken, Mekkeli müşrikler de kendilerinin müminlerden daha üstün olduğunu iddia ediyorlardı. Bu iddialarını ispatlamak için Yahudilerin desteğine başvurmuşlardı. Yahudiler daha bilgili, içlerinde Tevrat'ı iyi bilen kimseler olduğu için onları dini konularda otorite olarak kabul ediyorlardı. İçerisinden çıkamadıkları bir mesele olduğundan da onların fikirlerinden yararlanıyorlardı. Peygamber

¹⁶ Furkân, 25/52.

¹⁷ Ankebût, 29/6.

¹⁸ Ankebût, 29/69.

efendimizin babası Abdullah'ın kurban edilmekten kurtarılması için de Yahudi din adamlarından yardım almışlardı. Kendilerinin Müslümanlardan daha üstün olduklarını ispatlamak için de onların desteğine müracaat etmişlerdi. Yahudilere giderek, kendilerinin Hacılara su dağıttıklarını ve Kâbe'nin bakımı gibi birçokhayırlı hizmetler yürüttüklerini söyleyerek, kendilerinin mi yoksa Muhammed'in ashabının mı daha faziletli olduğunu sormuşlardı. Yahudiler de: “Siz daha faziletlisiniz” diyerek¹⁹ onları memnun etmek istemişlerdi. Fakat onların bu sözlerinin hakikatten uzak olduğu inen şu ayetle belirtilmişti: “Siz hacılara su dağıtma ve Mescidi Haram'ı imar etme işiyle Allah'a ve ahiret gününe iman edip, Allah yolunda cihad edenlerin yaptığı işi bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında eşit olamazlar. Allah zalimler topluluğuna hidayet ihsan etmez. İmân edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler, Allah katında derece itibarıyla daha büyüktürler. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir!”²⁰

Bu ayetlerde, gerçek üstünlüğün iman ve o iman gereği olarak mallar ve canlar ile cihad etmekte olduğu, hiçbir hizmetin cihada denk gelmeyeceği ifade edilmiştir.

Mümin olanlar müşrik ve kâfirlerden üstün olduğu gibi müminler de cihad edip etmemelerine göre kendi aralarında derecelendirilmişlerdir. Her mümin iman etmesi bakımından Allah tarafından bazı güzelliklere nail olmasına rağmen, cihad edenlerin daha farklı ihsanlara nail olacakları şu ayetle ifade edilmiştir:

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحَسَنَاتِ فَضْلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

“Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, oturanlardan üstün kıldı. Allah onların hepsine de cenneti vaad etmiştir. Bununla beraber Allah mücahitlere; oturanların üzerinde büyük bir ecir vermiştir.”²¹

Bir şeyi yapmayıp üşenip oturana قاعد “kâd” denilir. Savaşa gitmeyip geride kalanlara da قاعدون “Kâidûn” denir. الضرر bir şeye gelen eksiklik ki, hastalık veya körlük ve topallık gibi sakatlık demektir. Anadan doğma kör veya çok zayıf hastaya ضرير “darîr” denir. Askerin yiyecek, içecek ve savaş aletleri gibi şeyleri de tedarikten aciz kalması da bu manadadır. أولى غير أولى “ûli’ d-darar” zararlılar, dertliler, sakatlar, acizler, özürülüler demektir. أولى غير أولى “gayru uli’ d-darar” ise sağlam, gücü kuvveti yerinde demektir.²²

¹⁹ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul Tarihsiz, IV/, s. 296.

²⁰ Tevbe, 9/19-20.

²¹ Nisâ, 4/95.

²² Yazır, a.g.e., III/57.

Ayetin ilk kısmı nazil olduğunda Abdullah Ümmü Mektum da oradaydı. “Ben özür lüyüm bana ruhsat var mı?” şeklinde sorması üzerine ayetin “*özür sahibi olmaksızın*” kısmı nazil olmuştur.²³

Allah (cc), cihad edene üstün dereceler vermekle birlikte cihada etmeyenler için de “Allah onların hepsine de cenneti vaad etmiştir” ifadesinden, cihadın farzı kifâye olduğu anlaşılmaktadır. Eğer farzı ayn olsaydı cihad etmeyenlere güzel şey değil, azap vaad edilmiş olacaktı.²⁴

Kur'an'da Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler övülürken, dünya hayatına meybinden dolayı cihadı terkedenler ise şu şekilde yerilmişlerdir:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Allah yolunda mal harcayın da kendinizi ellerinizle tehlikeye bırakmayın ve güzel hareket edin. Çünkü Allah güzellik ve iyilik edenleri sever.”²⁵

Ayetin iniş sebebi hakkında şu olay zikredilir:

Eslem Ebi Imrân: Kostantiniye’de idik. Rumlardan büyük bir saf oldu. Bizde onlara karşı saf tuttuk. Bizim içlerimizden bazıları Rumlardan safları arasına dalınca bazıları bu ayeti okuyarak o kimselerin kendilerini kendi elleriyle tehlikeye attıklarını söylediler. Ebû Eyyub el-Ensârî insanların bu şekilde söylemelerine karşı çıkararak şöyle dedi: “Ey insanlar sizler bu ayeti bu şekilde tevil ettiniz. Oysaki ayet savaşı bırakarak malları başında durup, onlarla meşgul olmak isteyen kimseler hakkında inmiştir. Allah yardım edip, dini izzet bulup ve Müslümanlar güçlenince, bazı Müslümanlar savaşa gitmenin, mallarının yok ve zayı olmasına sebep olduğunu düşünerek: “savaşa gitmesek de bu zayı olan mallarımızı tekrar ıslah etsek” dediler. Müminlerin bu şekilde söylemeleri üzerine bu ayet nazil oldu. Yani tehlike; mal kazanmak ve onları ıslah etmek için gazayı terk etmektir.”²⁶

Ayette eleştirilen cihadı bırakarak mal biriktirme sevdasına tutulmaktır. Çünkü cihad için harcama yapılmaz ise bu durum düşmana güç verecek ve Müslümanların üzerine saldırmalarına neden olacaktır.²⁷ Malı harcamayıp, ona sevgi beslemek ebedi helake götürür. Bundan dolayı cimrilik “helak edici şey” olarak isimlendirilmiştir. O gerçekte fesatta son noktadır.²⁸ Allah (cc) de: “Mal kazanma hırısınadüşerek kendinizi tehlikeye atmayın. Çünkü sadece para kazanma hırısı insanı esaret ve mahkûmiyete hapseder. Bunun önüne geçmenin

²³ Yazır, *a.g.e.*, III/58.

²⁴ Yazır, *a.g.e.*, III/59.

²⁵ Bakara, 2/195.

²⁶ Beğâvî, Muhammed Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Tefsîrû'l- Beğâvî (Meâlîmu't-Tenzîl)*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1987, I/129; Sâbunî, M. Ali, *Tefsîrû Âyâtî'l-Ahkâm*, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk 1980, I/224; Yazır, *a.g.e.*, II/39.

²⁷ Beydavî, *a.g.e.*, I/129.

²⁸ Beydavî, *a.g.e.*, I/129.

yegâne yolu da Allah yolunda harp etmektir.”²⁹ buyurmuştur. Düşman arasına dalarak ölmek ise kişinin kendisini tehlikeye atması demek değildir. Müslümanın, dinine veya müminlere faydası olmayacak bir ölüme kendisini atması uygun değildir. Fakat akabinde bir fayda olacaksa kendini ölüme atabilir.³⁰ Bu durumda da şehitlerden sayılır.

Allah’ın emir ve yasaklarının uygulanabilmesi cihad ibadetine bağlıdır. Cihad olmadığı zaman adalet ortadan kalkar ve yeryüzünde fitne hâkim olur. Zulmü ve fitnenin egemen olduğu bir toplumda ise Allah’ın birçok emirleri uygulanamaz. Zulmü ve fitneyi ortadan kaldırmanın en önemli yollarından birisi ise cihattır. Onun için cihad duygusunun kıyamete kadar canlı kalması gerekmektedir. Bu duygunun hâkim olması ve devam etmesi için Allah (cc), peygamberine şöyle emretmiştir:

“Ey peygamber! Müminleri savaşa (cihada) teşvik et! Eğer sizden sabreden yirmi kişi olursa, (müşriklerden) iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler; çünkü gerçekten onlar (hakikati) anlamayan bir kavimdir. Şimdi Allah sizden yükü hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. O halde sizden sabredecek yüz kişi olursa iki yüz düşmana galip gelirler, sizden bin kişi olursa Allah’ın izniyle ikibin düşmana galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.”³¹

Hitap Hz. Peygambere olsa da ayetin hükmü onun şahsında tüm emir sahibi müminleredir. Kıyamete kadar gelecek ve emri altında insanların bulunacağı her mümin bu vazifeyle görevlidir.

Daha önceki ayetlerde müminler, düşmanla karşılaştığı zaman sebat gösterip³² gerisin geriye kaçmamaları³³ mutlak olarak emredilmişti. Bu ayetlerde ise kaçmayıp sebat göstermek için sayı şartı getirilmiştir. Yani önceki ayetlerde mutlak ifade bu ayetlerde kayda bağlanmıştı. Bir mümin on kâfire karşı sabretmelidir. Eğer sabrederlerse Allah’ın yardımı ile galip geleceklerdir.³⁴ Fakat Müslümanlar çoğaldıkça içlerinde zayıf olanlar, sabır noktasında zafiyet gösterenlerin çoğalabileceğinden Allah (cc) bunu hafifletmiş³⁵ ve iki kat düşmana karşı sabretmeleri istenmiştir. Bundan sonra iki kat düşmana sabredemeyenler firari sayılmışlardır.³⁶

“Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah

²⁹ Yazır, *a.g.e.*, II/39.

³⁰ Yazır, *a.g.e.*, II/40.

³¹ Enfal, 8/65-66.

³² Enfâl, 8/45.

³³ Enfâl, 8/15.

³⁴ Yazır, *a.g.e.*, IV/251.

³⁵ Yazır, *a.g.e.*, Yazır, *a.g.e.*, IV/252.

³⁶ Yazır, *a.g.e.*, Yazır, *a.g.e.*, IV/253.

*ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir”*³⁷

Ayeti ile de savaşın amacının dışına çıkararak, esir edinmek ve ganimet peşinde olmak yasaklanmıştır. Savaştan maksat, Allah'ın dininin hâkim olmasıdır. Fakat kendilerinden faydalanmak, satıp fidye almak gibi düşüncelerden dolayı savaşı bırakarak esir almayla meşgul olunmamalıdır.³⁸ Çünkü düşmana tam üstünlük sağlamadan ganimet derdine düşmek, savaşı tersine çevirebilir. Nitekim Uhud savaşında da böyle olmuştur.

Kur'an, cihadı emretmekle birlikte ne şekilde olacağı ile ilgili olarak da bazı düzenlemeler getirmiştir. Adaletten ayrılmamayı ve insan haklarına saygılı olmayı istemiştir. “Size savaş açanlarla Allah yolunda çarpışın. Fakat aşırı gitmeyin”³⁹ ayeti ile savaşlarda haddi aşmak ve aşırı gitmek yasaklanmıştır. Aşırı gitmekten maksat ise kadın, çocuk, yaşlı, din adamları ve savaşa dâhil olmayan kimselerin öldürülmesidir. Allah (cc), sadece savaşa müdahil olanlara karşı savaşılmasını emretmiştir.

Savaşta olsa adaletten ayrılmama konusunda ise şöyle buyrulmaktadır:

*“Sizi Mescid-i haramdan menettiler diye bir kavme karşı beslediğiniz kin, sakın sizi tecavüze sevk etmesin. İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, cezası çok çetin olandır.”*⁴⁰

*“Bir kavme olan kin(iniz), sizi aslaadaletsiz olmaya sevk etmesin! Âdil olun! Bu, takvaya daha yakındır.”*⁴¹

Mekkeli müşrikler Hudeybiyye antlaşmasının olduğu sene Müslümanların Mekke'ye girmelerine izin vermemişlerdi. Onların bu yaptıkları, bazı Müslümanların kalplerinde onlara karşı bir kin oluşmasına neden olmuştu.⁴² Fakat zaman geçmiş ve güç Müslümanların ellerine geçmiş ve Mekke'yi feth etmişlerdi. Kendilerini yurtlarından çıkaran kimseler, kendilerine esir olmuşlardı. Bu durumda dahi Müslümanlara adaletten ayrılmamaları emredilmişti. Süfli olan kişisel kin ve nefretlerin, ulvî olan adalet duygusunun önüne geçmemesi istenmişti.

D. Savaşın Sebepleri

Peygamberlerin temel görevlerinden birisi tebliğdi. Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu vahiyleri diğer insanlara ulaştırmakla görevlilerdi. Bu görevlerini gerçekleştirirken yer yer insanların engellemeleri ile karşılaşmışlardı. Fakat onlar bütün engellemelere rağmen

³⁷ Enfâl, 8/67.

³⁸ Yazır, *a.g.e.*, Yazır, *a.g.e.*, IV/252.

³⁹ Bakara, 2/190.

⁴⁰ Mâide, 5/2.

⁴¹ Maide, 5/8.

⁴² Beydavî, *a.g.e.*, II/114.

görevlerini yerine getirmekten geri durmamışlardı. Engelleri aşmak için gereken ne ise yerine getirmişlerdi. Aradaki engellerin kaldırılarak Allah'ın mesajının tebliğ yolu ile insanlara ulaştırılması gerekiyordu. Onun için bu mücadelenin son noktası olan fiili cihattan da kaçınmamışlardı. İslam tarihinde yapılan savaşların en önemli sebebi de,İslam'ı tebliğ konusunda ortaya konulan engellerin kaldırılmasıydı.

Hız. Peygamber (sas)'in Mekke'de İslam'ı tebliği ile birlikte kendisine inanan kimselerin sayısı her geçen gün artmaya başlamıştı. Müslümanların sayıları çoğaldıkça, Müslümanlara karşı, Mekkeli müşriklerin kalbinde kin ve nefret artarak devam etmişti. İslam güçlenip yayıldıkça bu düşmanlık duygusu daha da büyümüştü. İslam Medine de bir devlet yapısına bürününce müşriklerin düşmanlıkları da devlet boyutuna taşınmıştı. Önce kendilerine rahmet olarak gönderilen ve o, aralarında bulunduğu müddetçe Allah tarafından kendilerine azap edilmeyeceği⁴³ garanti edilen peygamberi içlerinden çıkarmışlardı. Adeta kendileri ile azap arasında engel olan rahmet kaynağı peygamberi içlerinden çıkararak kendilerini azaba sürüklemişlerdi. Hız. Peygamber Medine'ye hicret etmiş fakat onu ve kendisine inananları orada da rahat bırakmamışlardı. Bedir, Uhud ve Hendek gibi savaşlar yaparak, Medine'den de çıkarmaya çalışmışlardı.

İbn Haldun da savaş ve barış hadisesini, insanın toplumsal bir varlık oluşuylatemellendirir. Ona göre savaş ve barış, bireysel değil, toplum içinde ve toplumlararası ilişkilerde ortaya çıkabilen bir olaydır. Elbette ki savaş ve barışın psikolojik,ekonomik, siyasal ve dini bir takım yönleri bulunmaktadır. Fakat nihayetindebütün bunlar, insanın toplumsallığı bağlamında açığa çıkabilen hususlardır.⁴⁴

Allah insanı topluluğa muhtaç olarak yaratmıştır. Fıtratında acıkma var. Onun için rızkını temin için uğraşır. Fakat insan diğer canlılar gibi tek başına yemeğini temin demez. Bir ekmek için çiftçiye, değirmenciye ve fırıncıya muhtaçtır. Yine diğer varlıklar kendileri tek başına yaşamam tutunabilirler. Ama insan böyle değildir. Toplumun himayesine muhtaçtır. Aksi halde diğer hayvanların avı olur. Onun için insanların bir araya gelmesi zorunludur.⁴⁵

Kur'an; din, can, mal, nesil ve akıl olmak üzere beş şeyin korumasını esas almıştır. Kur'an'daki savaşla ilgili olan ayetlerin temel amacını da bu esasları korumaya yöneliktir. Diğer savaşlar yıkmayı esas alırlarken, Kur'an'ın öngörmüş olduğu savaş, bu değerleri korumaya yönelik olmuştur. Her durumda savaşa izin vermemiş, bazı olumsuzlukların olması halinde izin vermiştir. Savaşa izin verilen durumları şu şekilde zikredebiliriz:

⁴³ Enfâl, 8/33.

⁴⁴ Alper, Ömer Mahir, *Savaşın Doğallığından Barışın İmkânına: İbn Haldûn'da Savaş ve Barış Kuramı*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul2009, Sayı: 17, Yıl: 2008, s. 34.

⁴⁵ Alper, *a.g.m.*,s. 35.

1. Zulme Uğrayan Müslümanların Mağduriyetini Gidermek

Kur'an'da savaştan bahseden ayetleri incelediğimiz de ilk inen ayetlerin nefsi müdafaa içerikli olduklarını söyleyebiliriz. Hicretle birlikte Mekke'den çıkarılan Müslümanlar Medine'de de müşriklerin saldırılarına maruz kalmaya devam etmişlerdi. Geride bıraktıkları mallar gasp edilerek mağdur durumda bırakılmışlardı. Hatta o mallar satılarak onların gelirleri ile Müslümanların aleyhinde bir ordu hazırlanması için Şam'a gönderilmişti. Müslümanların bu mağduriyetini gidermek için savaşa izin veren ilk şu ayetler nazil olmuştu:

أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتُ الْمَسَاجِدِ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيُنْصِرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَلْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

“Kendileriyle savaşılan (yani düşmanların hücumuna uğrayan mümin)lere, uğradıkları o zulümden dolayı, (bilmukabele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki Allah onlara yardım etmeye elbette kemâliyle kadirdir. Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah, insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler elbette yıkılırdı. Şüphesiz Allah kendi (dini) ne yardım edene yardım edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, çok izzetlidir (her şeye galiptir).”⁴⁶

Bu ayetler, savaş hakkında inen ilk ayetlerdi.⁴⁷ Hz. Peygamber, Mekke'de her türlü eziyet ve işkencelere uğrayan ashabına “Sabredin! Ben savaşmakla emrolunmadım” şeklinde tavsiye bulunuyordu. Hicretten sonra ise bu ayetler ile savaşa izin verilmişti.⁴⁸ Bu izinle birlikte cihad daha geniş bir boyut kazanmıştı. Bugüne kadar devam eden sözlü mücadeleye fiili mücadele de dâhil olmuştu. İslami tebliğ ve davetin devamlılığı için gerektiğinde fiili savaşa da izin verilmişti.

İslami tebliğin önündeki engeller kaldırıldığında İslam daha hızlı yayılacak ve birçok kişi veya milletler ondan haberdar edilmiş olacaktı. İslam'ın hızlı yayılması da engellerin kalkması ile doğrudan ilgiliydi. Nitekim durumun böyle olduğu Hudeybiye antlaşmasında da ortaya çıkmıştı. Bu anlaşma ile birlikte siyasi, askeri ve dini engeller kalkmış ve İslam çok kısa sürede hızlıca yayılmıştı. Cihad, engelleri kaldırarak İslam'ın yayılma sürecini hızlandırdığından son derece önemlidir.

Eğer Allah, cihada izin vererek müminleri kâfirlere hükmettirmeseydi, Müşrikler her geçen gün daha da güçlenecekler ve sadece müminler değil diğer din mensuplarına da saldıracaktı.

⁴⁶ Hac, 22/39-40.

⁴⁷ Beydavi, *a.g.e.*, IV/73; Yazır, *a.g.e.*, II/28; Sabûnî, *a.g.e.*, I/230.

⁴⁸ Yazır, *a.g.e.*, V/492.

Neticede kiliseler, havralar ve mescitler de harap olacaktı.⁴⁹ Allah (cc), Müslümanlara fiili cihada izin verip, onları da düşmanlarına karşı destekleyerek güçlü kılmakla, hem müminlerin hem de diğer dinden olan milletlerin dini yaşamlarını garanti altına almış oldu.

2. Müslümanlara Karşı Düşmanlık ve Saldırının olması

Savaşların en önemli sebeplerinden birisi düşmanlık duygusudur. Düşmanlık duygusunun isebirçoksebepleri olabilir. Bunların bazıları düşmanlık besleyen kimseden kaynaklanabilirken bazıları ise karşı taraftan olabilir.

Savaşın en önemli sebeplerinden biri sayılan adavet (düşmanlık), başkasına karşı kötü niyet beslemek gibi unsurları da içine alır. İslâm Devletler Hukukunda savaş sebebi, yani cihadın meşrû kılınma sebeplerinden biri olarak gösterilen “adavet (düşmanlık), Hz. Muhammed’in hayatı ve peygamberlik mücadelesi boyunca çok sık karşılaştığı, sürekli karşı koymaya çalıştığı bir davranış şekli olarak ta bilinmektedir.⁵⁰

İnanmayanların müminlere karşı beslemiş oldukları kin ve düşmanlık duyguları, zamanla büyüyerek bir savaşa sebep olabilir. Böylesi bir saldırı karşısında Müslümanlara kendilerini savunmaları için savaşa izin verilmiştir. Her konuda aşırılığı yasaklayarak mutedil olmayı tavsiye eden Kur’an bu konuda da şöyle buyurmuştur:

“Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın, sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.”⁵¹ (Bakara 2/190)

Ayet Hudeybiye antlaşması ile ilgili bir durumdan bahsetmektedir. Bu antlaşmanın bir maddesi Müslümanların yapacakları umre ile alakalı bir durumdu. Müslümanlar o sene umre yapmayacaklar, bir sene sonra umrelerini yapacaklardı. Müslümanlar umrelerini yaparlarken de Mekkeliler üç gün Kâbe’den ayrılacaklardı.

Bir sene sonrası Müslümanlar umre için hazırlık yapıp yola çıktılar. Fakat bu umre haram aylara denk geldiği için müşriklerin kendilerine karşı savaş açmalarından çekiniyorlardı. Eğer müşrikler kendilerine saldırırsa, haram aylar içerisinde olduklarından dolayı onlara fiili bir karşılık veremeyeceklerdi. Böyle bir saldırıya maruz kalmaları durumunda, haram aylarda dahi olsalar kendilerini savunmak için savaşabileceklerine izin veren bu ayet nazil olmuştu.⁵²

Ayet Müslümanlara yapmaları gereken umre ibadetlerini yapmalarını, yapmış oldukları antlaşmaya sadık kalmalarını, fakat bir engelleme ile karşılaştıklarında ise onu

⁴⁹ Beydavi, a.g.e., IV/73.

⁵⁰ Mahmudov, Elşad, *Sebepler ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber’in Savaşları*, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat fakültesi İlmî Mecmuası, 04 (04), Eylül 2005, S. 65-66

⁵¹ Bakara, 2/190.

⁵² Beydavi, a.g.e., I/127; Sâbunî, a.g.e., I/223; Yazır, a.g.e., II/32.

ortadan kaldırmak için savaş dâhil her türlü mücadeleye izin verildiğini ifade etmektedir.⁵³ Bu ayet, aşırı gitmemek şartıyla Müslümanlara nefsi müdafaa hakkı tanımaktadır.⁵⁴

Zaruret durumunda savaşa izin verilmekle birlikte “aşırı gitmeyin” denilerek de haddi aşmak yasaklanmıştır. “Aşırı gitmek”ten maksat ise; çocukları, kadınları, yaşlıları ve savaşmaya gücü olmayanları,⁵⁵ savaşmak istemeyen, savaştan geri kalan kâfirleri öldürmek⁵⁶, antlaşmalı olanlarla savaşmak, davet etmeden aniden saldırmak, müslu yapmak veya öldürmekten nehyedildikleri kimseleri öldürmektir.⁵⁷

Ayette “sizinle savaşanlarla” denildiğine göre kadın, çocuk, yaşlılar gibi savaşa dâhilolmayan kimselerin öldürülmeyeceği anlaşılabilir.⁵⁸

Haram aylarda savaş yapılmasının haramlığı, İbrahim (as)’den beri devam edip gelen bir uygulamaydı. Hz. Peygamber (sas)’in şeriatında da bu uygulama devam etmiş fakat Tevbe suresinin inmesi ile nesh olmuştu.⁵⁹ Bu aylarda savaşmanın haram olduğu dönemlerde, bu aylar içerisinde kendilerine bir saldırı yapıldığında Müslümanlara kendilerini savunmak için savaşmalarına izin verilmişti. Bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا
اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Haram ay, haram aya bedeldir. Hürmetler karşılıklıdır. Onun için kim sizin üzerinize saldırırsa siz de, tıpkı onların üstünüze saldırdıkları gibi, ona saldırın. (Fakat daima) Allah’tan korkun ve bilin ki şüphesiz Allah takvasahipleriyle beraberdir.”⁶⁰

Müşrikler Hudeybiye antlaşmasından sonraki senede Müslümanlarla umre yapmaları konusunda antlaşma yapmışlardı. Müslümanların yapacakları umre Zilkade ayına denk geliyordu. Hz. Peygambere: “Bizimle haram aylarda savaşmaktan nehy mi edildin? dediler. O da “evet” dedi. Onlar ona haram aylarsa saldırmak ve onu öldürmek istediler. Onun üzerine bu ayet nazil oldu.⁶¹

والْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ “Hürmetler karşılıklıdır” “Hürmet”: muhafaza ve saygı gösterilmesi vacip olan, el uzatılması caiz olmayan şey demektir. Malları da kapsar.⁶² Kim hürmeti gözetmez ve size saldırırsa siz de onlara saldırın. “Kötülüğün cezası ona denk bir cezadır.”⁶³ Bir tecavüze aynıyla karşılık vermek tecavüz değil, tecavüzün cezasıdır. “Kötülüğe ilk

⁵³ Yazır, *a.g.e.*, II/33.

⁵⁴ Sabûnî, *a.g.e.*, I/227.

⁵⁵ Beydavî, *a.g.e.*, I/127; Sâbunî, *a.g.e.*, I/222; Yazır, *a.g.e.*, II/34.

⁵⁶ Beydavî, *a.g.e.*, I/127.

⁵⁷ Beydavî, *a.g.e.*, I/128; Yazır, *a.g.e.*, II/34.

⁵⁸ Yazır, *a.g.e.*, II/34.

⁵⁹ Yazır, *a.g.e.*, II/39.

⁶⁰ Bakara, 2/194.

⁶¹ Beydavî, *a.g.e.*, I/129; Yazır, *a.g.e.*, II/38; Sâbunî, *a.g.e.*, I/223.

⁶² Yazır, *a.g.e.*, II/37.

⁶³ Şura, 42/40.

başlayan daha zalimdir.” haddi aşmak ilk kimse için çirkin, onu cezalandırma da ise itibari bir güzellik vardır. Ama misliyle olması gereken ölçü aşıldığı zaman zulüm olur.⁶⁴

Müşrikler haram ayların hürmetini gözettileri müddetçe sizler de gözetiniz. Ama onlar bu ayların hürmetini çiğner, bu aylar içerisinde sizlere karşı savaş açacak olurlarsa siz de onlara karşı savaşın. Ama aşırı da gitmeyin.⁶⁵

“Bi mislihi” denilerek, yapılan saldırıya kayıtsız şartsız şekilde karşılık verme değil de aynı ile karşılık vermektir. Misle riayet edilmezse, doğrudan bir zarar meydana getirilmiş ve zarara zararlar karşılık verilmiş olunur. لا ضرر ولا ضرار (zarar zararlar karşılık vermek olmaz) ilkesi gereğince, İslam’da zarara doğrudan karşılık vermek caiz değildir. Fakat zararı ortadan kaldırmak lazımdır. Zarar da misliyle takas edilerek ortadan kaldırılır. Yoksa başka bir zarar ortaya atılmış olunur.⁶⁶

3. Sözlerini Bozup Hz. Peygamberi Yurdundan Çıkarmak İstemeleri

Mekkeli müşrikler Hz. Peygambere karşı düşmanlık yapmaktan hiçbir zaman geri durmadılar. Sürekli olarak onu ve ona inananları yok etmek için çalıştılar. Bu düşmanlıklarını Mekke’de kendileri devam ettirirlerken, Hz. Peygamberin Medine’ye hicretinden sonra ise Yahudilerle işbirliği yaparak sürdürdüler. Onlarla beraber hareket ederek Hz. Peygamberi Medine’den çıkarmayı veya onu öldürmeyi istiyorlardı. Onların bu durumu ayette şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Hani bir zaman o küfredenler seni tutup bağlamaları, ya seni öldürmeleri yahut seni (yurdundan zorla) çıkarmaları için sana tuzak kuruyor(lar)dı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da onun karşılığını yapıyordu. Allah tuzak kuranlara mukabele edenlerin en hayırlısıdır.”*⁶⁷

Hz. Peygamber (sas) hicret etmeye karar vermişti. Onun bu durumundan haberdar olan müşrikler, Hz. Peygambere ne yapmaları gerektiğini konuşman için Daru’n-Nedve’de toplandılar. Kimisi hapsedelim, kimisi sürgün edelim şeklinde görüşler ileri sürüyorlardı. Şeytan Necidli bir ihtiyar şeklinde gelerek onlara fikir konusunda yardımcı olmuş ve her kabileden ikişer kişi belirlenerek Hz. Peygamberi öldürmeye karar vermişlerdi.⁶⁸ Fakat Allah (cc) müşriklerin bu niyetini Hz. Peygambere vahiyyle bildirmiş ve o da o gece yatağında yatmadan Mekke’yi terk etmişti.

⁶⁴ Yazır, *a.g.e.*, II/37.

⁶⁵ Beydavî, *a.g.e.*, I/128.

⁶⁶ Yazır, *a.g.e.*, II/38.

⁶⁷ Enfâl, 8/30.

⁶⁸ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-Muhît*, Daru’l-Kutubi’l-İlmîyye, Beyrut 1993, IV/481.

H. Peygamber (sas) Medine'ye hicretinden sonra damüşrikler boş durmamış ve sürekli olarak onun aleyhinde çalışmışlardı. H. Peygamberi Medine'den sürüp çıkarmak veya öldürmek için Bedir, Uhud, Hendek savaşlarını yapmış, Medine'deki Yahudi kabileleri ile anlaşmışlardı. Bu süreç Hudeybiye antlaşmasına kadar devam etmişti. Fakat onlar yaptıkları bu anlaşmanın şartlarına da riayet etmediler. Bu durum ayette şu şekilde ifade edilmektedir:

*“(Ey müminler!) verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”*⁶⁹

Ayette de ifade edildiği gibi onlar yeminlerini bozmuş, H. Peygamberi yurdundan çıkarma sevdası içerisine girmiş ve sebepsiz olarak Müslümanlara saldırıya geçmişlerdi. Bunların her biri bir savaş sebebi sayılmasına rağmen onlar üçünü de yapmışlardı.

Yine Mekke'li müşriklerin Müslümanları kendi vatanları olan Mekke'den çıkarmaları ve onlara karşı olan düşmanca davranışları hakkında şöyle buyrulmaktadır:

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجْتُمُوهُمْ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلَكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلَكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

*“Onları (size harb açanları) nerede yakalarsanız öldürün, onları sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne katilden beterdir. Onlar Mescid-i haram yanında, orada sizinle savaşmadıkça siz de orada kendileriyle savaşmayın. Fakat (Orada) sizi öldürürlerse siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.”*⁷⁰

Bu ayet, Müslümanları kendi vatanları olan Mekke'den çıkaran müşriklerden bahsetmektedir. Onlar Müslümanlara düşmanlık ederek onları evlerinden çıkarmış, mallarını da gasp etmişlerdi. Fakat düşmanca tavırlarından da hala vazgeçmemişlerdi. Medine'de onlara karşı birçok savaşlar düzenlemişlerdi. *“Onlarla karşılaştığımız ve yakaladığımız yerde öldürünüz.”* Emri ile de Müslümanlara kendilerini savunma hakkı tanımıştı. *“Onlar sizlerle savaşmadıkları müddetçe Mescid-i Haramın yanında, onun hürmetini çiğneyerek onlarla savaşmayınız.”* Emri ile de Müslümanların savaşı başlatan kimseler olmamaları istenmişti.

Bu ayet, barış ortamından bahseden bir ayet değil, savaş halinden bahseden bir ayetti. Normal şartlarda savaşmak, insanları öldürmek günah olmasına rağmen Mescid-i Haram'ın yanında öldürmek daha büyük günahdır. Çünkü hem insanın hürmeti hem de Kâbe'nin hürmeti çiğnenmektedir. Fakat buna rağmen harem bölgesinde Müslümanlara bir saldırı

⁶⁹ Tevbe, 9/13.

⁷⁰ Bakara, 2/191-192.

olduğunda, kendilerini savunmak için savaşmalarına izin verilmişti. Çünkü savaşı başlatmak zulümdür ama kendilerini savunmak günah değildir.⁷¹Bu şekilde size saldıranları Hill veya Harem’de her nerede bulursanız, bulduğunuz yerde öldürün.⁷² Size saldırmaları için beklemeyiniz.⁷³

Çünkü fitne katilden daha şiddetlidir. İnsanın vatanından çıkarılması gibi imtihana tabi tutulduğu sıkıntılar, kişiye daima sıkıntı ve acı verdiğinden savaştan daha zordur.⁷⁴Katl, kişiyi hayattan çıkarır, Fitne ise hem hayattan hem de dinden çıkarabilir.⁷⁵ Vatanından çıkarılmış bir kişi, sığınmacı olarak gittiği yerde, her türlü sıkıntı ve musibetlere maruz kalabilir. Dini, namusu, canı ve malı her zaman tehlike altında olabilir.

E. Savaşın Gayesi

Allah (cc)’nin her emrinde bir gaye ve hikmet olduğu gibi “savaş” emri de içerisinde birçok hikmetler barındırmaktadır.Kur’an’ın savaş emrini doğru anlamak bu hikmetleri doğru bir şekilde ortaya koymaya bağlıdır. Bu hikmetleri doğru olarak ortaya koyamadığımız zaman, yanlış anlayışlar ortaya çıkacaktır. Bu hikmetleri şu şekilde zikredebiliriz:

1. İslam’ı yaymak

Yerlerin ve göklerin mülkü Allah’ın olduğu için bu mülklerde tasarruf edebilmekte O’nun izin ve iradesine bağlıdır. Allah (cc), yeryüzünün tamamında kendi hükümlerinin uygulamasını istemektedir. İnsanoğlunu yaratırken de kendisinin yeryüzünde halifesi olarak yaratmıştı. Allah’ın halifesi olmak, Allah adına iş yapmak, O’nun hükümlerini uygulamak demektir. Allah (cc) insana vermiş olduğu temel görevlerden birisi, kendisinin hükümlerini yeryüzünün tamamında hâkim kılmak ve her insana ulaştırmaktır.

Cihad Allah’ın marzında Allah’ın kanunlarını hâkim kılma davasıdır. Kıyamete kadar kesintisiz olarak devam edecek olan bir harekettir. Bu harekete mani olan İslamdüşmanları ile yapılan mücadele ise savaştır.⁷⁶İnsan kendisine verilen bu görevi gerçekleştirirken bazı engellerle karşılaşabilir. Bunlar bazen kişinin kendi nefsi, bazen şeytan bazen de bu ikisinden başka harici bir şey olabilir. Bu engeller, kişi ile Rabbi arasında bir engel olabildiği gibi Allah’ın hükümlerinin yeryüzünde yayılmasında da mani olabilirler. Bu engelleri kaldırma çabasına ise “cihad” denir. Onun için cihad denildiğinde kişinin kendi nefesine, şeytana ve

⁷¹Beydavî, *a.g.e.*, I/128; Sâbûnî, *a.g.e.*, II/224.

⁷²Beydavî, *a.g.e.*, I/128; Yazır, *a.g.e.*, II/35.

⁷³Yazır, *a.g.e.*, II/34.

⁷⁴Beydavî, *a.g.e.*, I/128.

⁷⁵Yazır, *a.g.e.*, II/35.

⁷⁶ Ağırman, Mustafa, *Hız Peygamber’in Katıldığı Savaşlarda Sivillerin Korunması Meselesi*, Ekev Dergisi, c. 1, sy. 1 (Kasım 1997), s. 120.

harici düşmanlara karşı olan mücadelesi anlaşılır. Cihadın en önemli gayesi de bu engelleri aşarak yeryüzündeki bütün insanları İslam'dan haberdar etmektir.

İslam'ın yaşanıp yaşanmaması açısından beldeler “Daru'l-İslam” ve “Daru'l-Harb” olarak iki kısma ayrılır. Daru'l-İslam, İslam yönetimine girmiş ve İslam hukukuna göre yönetilen beldelerdir. Daru'l-Harb ise İslami yönetim altına girmemiş ve İslam hukukuna göre yönetilmeyen beldelerdir. Daru'l-İslam, daru'l-harb ortadan kalkana kadar cihad yükümlülüğü altındadır.⁷⁷ Bu bakımdan cihad İslam'ı yayma çabasıdır. Cihattan asıl gaye İslam'a davettir. İslam hukukunun uygulandığı beldenin sınırlarını genişletme çabasıdır. Kıyamete kadar küfür üzerinde kalma ihtimali olan bir toplumu İslam'a kazandırmaktır. Bu açıdan cihad gerçekte bir rahmettir. Zulme karşı direnmek dinin emri olduğu gibi, hak ve hayra engel olmak da bir zulümdür. Hak ve hayra engel olan şeyler ortadan kaldırıldığında insanların koşarak gelecekleri tek din İslam dini olacaktır.

İslam'ın yayılması her zaman silahla olmadığı gibi tamamen silahsız da olamamıştır. Hatta sadece gücü, silahı esas alan kişi ve devletlerin ellerinden hem güçleri hem de silahları alındı. Eğer İslam tamamen silahsız olarak yayılmış olsa idi savaşa izin veren ve savaşmayı emreden ayetlere gerek kalmazdı. Kur'an, sözlü tebliğ hangi noktaya kadar, silahlı mücadele hangi noktadan sonra yapılacağını belirtmiş ve uygulanmasını da sağlamıştır.

Hz. Peygamber (sas)'in hayatını incelediğimiz de İslam'ın ilk yıllarda tebliğ ve ikna yöntemiyle yayıldığını söyleyebiliriz. 13 yıllık Mekke döneminde silahlı bir mücadeleye izin verilmemişti. Hz. Peygamber, Müşriklerin işkencelerine dayanamayarak onlara karşı fiili bir karşılık vermek için kendisinden izin isteyen Müslümanlara da “sabredin, ben henüz savaşmakla emrolunmadım” şeklinde buyurarak onlara sabrı tavsiye etmişti. Kendisi hicret etmeden önce Medineli Müslüman olan kimselerle birlikte Mus'ab Bin Umeyr'i göndermiş ve o da Medine'de ev ev dolaşarak insanları İslam'ı kabul etmeye ikna etmeye çalışmıştı. Başta Musab olmak üzere Müslümanların özverili çabaları sayesinde Medine'de birçok insan İslam'ı seçmişti.

Hz. Peygamber (sas) ve diğer inanalar Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medine İslam Devletinin temelleri atılmıştı. Devletin sınırları belirlenmiş, şehrin güvenliğini sağlayacak küçük askeri birlikler oluşturulmuş, nüfus sayımı yapılarak “Medine Vesikası” adı altında yeni anayasa oluşturulmuştu. Tarihte eşi benzeri olmayan bir durum gerçekleşmişti. Bir tane dahi insanın burnu kanamadan bir devlet kurulmuştu. Önce insanların gönülleri feth edilmiş ve onun üzerine de İslam hukuku esaslarına göre yönetilecek bir devlet inşa edilmişti.

⁷⁷Sâfi, Lüey M., “İslâm'da Savaş ve Barış”, İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi, İnkilâb Yayınları, Cilt: 3, Sayı: 1, Bahar 1995, s. 59.

Bu devlet inşa edildikten iki sene sonrasına kadar da fiili cihada izin verilmemişti. Ta ki ne zaman Mekkeli müşrikler Müslümanların Mekke’de kalan mallarını gasp edip Ebu Süfyan ile Şam’a gönderip sattırana kadar. Müslümanların malları satılacak ve onun gelirleriyle bir ordu kurularak Medine’ye Müslümanlar üzerine yürünecekti. Ebu Süfyan malları Şam’da satmış ve Mekke’ye dönerken fiili cihada izin verilmişti. Hz. Peygamber hemen ordu hazırlamış ve kendi mallarını Ebu Süfyan’ın elinden almak için yola çıkmıştı. Fakat bu durumu haber alan Ebu Süfyan kervanı farklı bir yoldan hareket ettirmiş, Mekke’den de askeri yardım istemişti. Kendi mallarını almak için yola çıkan Müslümanlar kervan yerine Bedir’de müşrik ordusuyla karşılaşmışlardı. Düşmana karşı ilk fiili cihad burada yapılmış ve galibiyetle neticelenmişti.

İslam’ın kılıç zoruyla yayıldığını iddia eden kimseler bu durumu izah edemeyeceklerdir. Çünkü 13 yıllık Mekke döneminde ve hicretten sonraki iki sene, yani 15 yıl fiili cihada izin verilmemişti. Bu zaman zarfı içerisinde ise Medine İslam devleti kurulmuş ve sınırları hızla genişlemeye başlamıştı. Yani tarihte ilk kez savaş olmadan bir devlet kurulmuştu. Bu devletin alt yapısı oluşup kuramsallaşırken de yine fiili bir savaş olmamıştı. Hatta fiili savaşa neden olan şey de yine Mekkeli müşriklerin Müslümanlara olan saldırgan tutumlarıydı. Mekke’de Müslümanlarla alay, işkence, aşağılama, boykot, işkence ve öldürme şeklinde zulmetmişler ve gün geçtikçe de bunların dozunu artırmışlardı. Mekkelilerin her türlü gücü ellerinde bulundurmaları ve bunları Müslümanlara karşı kullanmaları Müslümanları zaman içerisinde Mekke’nin dışına çıkmaya zorlamıştı. Sığınacak bir yer aramışlar ve Akabe Biatın’da Medinelilerden bu konudasöz almışlardı. Habeşistan ve Tâif yolculuğunun da temelinde bu vardı. Dinlerini rahat bir şekilde yaşayacakları bir yer arıyorlardı. Fakat Mekkeli müşrikler, Müslümanları Medine’ye hicretten sonra da rahat bırakmamış ve onları oradan çıkarmanın yollarını aramaya başlamışlardı. Bütün bu olumsuzlukların sonucun da ise fiili cihada izin verilmişti.

Kur’an’da bütün “savaşıyoruz” fiilleri “Allah yolunda” ifadesi ile birlikte gelmektedir. Bu da İslam’daki savaşın gayesinin yüce bir maksat olan “kelimetullah’ın yüceltilmesi” olduğuna delildir. Yoksa ganimet elde etmek, kahramanlıkları ortaya koymak veya bir yeri istila etmek değildir. “Kim kelimetullah’ın yüce olması için savaşırsa o Allah yolundadır.”⁷⁸ Şeklindeki hadis-i şerif de bu durumu teyit etmektedir.⁷⁹ Hz. Peygamber’de asla kendisine bir menfaat sağlamak gayesiyle savaş yapmamıştır. Önceden beri devam edip gelen savaş düşüncesini değiştirerek kişisel kin, hırs ve nefretlerden arındırmıştır. Hatta bir kişi veya

⁷⁸Buhari, *Kitabu’l-İlm*: 45.

⁷⁹Sabûnî, *a.g.e.*,1/226.

topluma karşı önceden var olan bir kin veya düşmanlık varsa, bunu Allah yolunda yapılan savaşa yansıtılmaması emredilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır:

“İman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman, mümini kâfirden ayırmak için iyice araştırın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının menfaatini gözeterek, " Sen mümin değilsin" demeyin. Allah katında çok ganimetler var. İslam'a ilk önce girdiğiniz zaman siz de öyle idiniz. Sonra Allah size lütufta bulundu. Onun için iyice araştırın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁸⁰

Ayetin iniş sebebi ile ilgili olarak şu rivayet zikredilir:

Abdullah b. Ebi Hadret ve Ebu Katade Haris b. Rıb'i ve Muhalleme b. Cüsâme b. Kays Leysî ve daha birkaç kişiyi Resulullah İdam tarafına göndermişti. İdam deresinde Âmir b. Azbatı Eşceî rastlamış, İslam selamı ile selam vermiş, Muhalleme b. Cüsûme ile bunun arasında Cahiliyye devrinden kalma bir kin varmış, Muhalleme, bir ok atmış Âmir'i öldürmüş, Hz. Peygambere haber gelince öfkelenmiş, Muhalleme'nin mağfiret dilemesine karşı لا غفر الله لك “Allah seni mağfiret eylesin” buyurmuş. Muhalleme, ağlayarak kalkmış aradanyedi gün geçmemiş vefat etmiştir.⁸¹

Bu ayette, Allah (cc) daha önceden varolan kin ve düşmanlıkları kendi yolunda yapılan savaşlara dâhiledilmemesini istemektedir. Allah için yapılan ibadetler de sadece O'nun rızası aranmalı ve O'nun emirleri doğrultusunda hareket edilmelidir. Zahire göre hükmedip kimsenin niyetini okumaya kalkışmamak gerekir. Niyetleri ve kalplerde olanı ancak Allah bilir. Diliyle iman ettiğini ifade eden bir kimseye “sen mümin değilsin” demeye kimsenin hakkı yoktur. Bugünün müminleri de dünün müşrikleriydi. Onlar da aynı kelimeyi söyleyerek Allah'ın lütf ve ihsanına nail oldular. Dünün müşrikleri de bugünün müminleri olabilirler. Bu da Allah'ın bir lütfudur. Hiç kimse bunu sorgulayamaz.

b. Fitneyi ortadan kaldırmak

Savaşın en önemli gayelerinden birisi de fitneyi ortadan kaldırmak ve barışı hâkim kılmaktır. İslam'da aslolan barıştır, savaş arızı bir durumdur. Fakat barış tek taraflı olamaz ancak iki tarafın da istemesiyle olabilecek bir durumdur. Çoğu zaman kişiler isteseler de barışı gerçekleştiremeye bilirler. Barışı gerçekleştirecek kimse güç ve kuvvet sahibi olmalıdır. Otorite sahibi olmayan bir kimse barışı sağlayamaz.

Kur'an savaşı; “fitne öldürmekten daha şiddetlidir” ayetinde de ifade edildiği gibi “ehven-i şer” olarak görür.⁸² Ayette fitnenin mahiyeti ile öldürmenin mahiyeti

⁸⁰ Nisâ, 4/94.

⁸¹ Yazır, *a.g.e.*, III/54.

⁸² Yazır, *a.g.e.*, II/35.

karşılaştırılmıştır. Şirk, dinden dönme, Allah'ın yasaklarını çiğneme ve vatanından çıkarılma birer fitnedir. Vatanından çıkarılan insan sıkıntı ve zorlukların içerisine sunulmaktadır.⁸³ Buradaki fitne, insanın savaş sebebiyle vatanından çıkarılması neticesinde karşılaşılabileceği olumsuzluklardır.⁸⁴ Katl, kişiyi hayattan çıkarır, Fitne ise hem hayattan hem de dinden çıkarabilir.⁸⁵ Ölümü temenni ettiren şey ölümden daha ağırdır. İnsanın vatanından ayrı kaldığında çekeceği sıkıntı ve zorluklar ona çoğu zaman ölümü temenni ettirebilir. Ölen ölür kurtulur. Belki de şehit olur. Savaşta ölen insan sadece ölüm acısı çeker. Ama savaş sebebiyle yurdunu terk etmek zorunda kalan veya sürgün edilen kimse başta vatan sevgisi olmak üzere birçok sıkıntılara maruz kalabilir. Gittiği yer de maddi manevi her türlü saldırılara maruz kalabilir. Canını, malını ve namusunu koruyamaya bilir. Savaşta ölen kimse sadece canı ile imtihan edilip ölüp gitmesine rağmen hayatta kalıp sürgün hayatı yaşayan kimse her gün aynı şeylerle daha ağır şartlar altında imtihan olabilir.

Fitnenin zararı ve yıkımı öldürmeden daha fazla olduğundan dolayı, Kur'an ehven-i şer olarak savaşa izin vermiştir. Fakat savaşa izin verirken de onu kişisel kin, nefret ve hırslardan arındırarak bir fitneye dönüşmemesini istemiştir. Hatta "Haram Aylar" denilen Zilkade, Zilhıccce, Muharrem ve Recep aylarında ilk dönemlerde savaşmak haram kabul edilmişti. Hz. İbrahim (as) döneminden gelen bu uygulama "Sizinle savaştıkları gibi siz de onlarla topluca savaşınız." Ayeti nazil oluncaya kadar devam etmişti. Fakat bu aylarda yasağın devam ettiği dönemler de dahi müşriklerin Müslümanlara saldırması durumunda onlarla savaşmalarına izin verilmişti.⁸⁶ Yani müşriklerin Müslümanlara saldırıları bir fitneye dönüşmemesi için onlara karşı savaşmalarına izin verilmişti.

Fitnenin zararı öldürmekten daha büyük olduğu için fitneyi ortadan kaldırmak için savaşa izin verilmiştir. Kur'an savaşları iki kısma ayırır. Biri fitne çıkarmak diğeri de fitneyi ortadan kaldırmak için yapılan savaşlardır. Kur'an'ın izin vermiş olduğu savaş ise fitneyi ortadan kaldırmak için yapılan savaşlardır. Bu konuyla ilgili olarak şu ayetler zikredilir:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيُكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانًا إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ

*"Fitne(den eser) kalmayıncaya, din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına hiçbir husumet yoktur."*⁸⁷

*"Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıkların görmektedir. Yüz çevirirlerse biliniz ki Allah sizin mevlânızdır, O ne güzel mevlâdır, ne eşibulunmaz yardımcıdır"*⁸⁸

⁸³ Sabûnî, a.g.e., I/222.

⁸⁴ Beydavî, a.g.e., I/128; Yazır, a.g.e., II/35.

⁸⁵ Yazır, a.g.e., II/35.

⁸⁶ Sabûnî, I/231.

⁸⁷ Bakara, 2/193.

Fitne: sözlükte, içerisindeki yabancı maddeleri almak için altını ateşe koymaktır. Buradan hareketle sıkıntı ve belaya sokmak anlamında kullanılmıştır. Yani vatandan çıkarmak gibi, insanları azaba uğratacak bela ve sıkıntı öldürmekten daha ağırdır.⁸⁹

“*Fitne kalmayıp din Allah'ın oluncaya kadar*” ifadesini iki şekilde anlayabiliriz. Birincisi dünyada hiç bir müşrik ve kafir kalmayıncaya kadar diğeri ise hangi dinden olursa olsun serbestçe dinlerini yaşayacak hale gelinceye kadar demektir.⁹⁰ Bunlar içerisinde nisabetli olanın ikinci görüş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ne Hz. Peygamber döneminde nede ondan sonraki dönemde tamamen kafirlerin varlığını ortadan kaldırmak için bir savaş yapılmamıştır. Tam aksine onlardan çoğuna dokunulmamıştır. Kadın, çocuk, yaşlı, din adamları ve savaşlara katılmayanlara müdahale edinilmemiştir. En son Mekke'nin fethinde dahi Hz. Peygamber kadınlara, çocuklara, yaşlılara, din adamlarına, evlerinden çıkmayanlara, Kâbe'ye sığınanlara ve müslümanlara karşı saldırı içerisinde bulunmayanlara dokunulmamasını emretmişti. Hz. Peygamber'den gelen bu uygulama asırlar boyu aynı şekilde devam etmiştir. Müslümanların biryerleri fethetmeleri orada yaşayan insanlar için bir rahmet ve bir umut olmuştur. Hatta iman etmedikleri halde müslümanlarla savaşmak istemeyen kimselerle savaşılmayacağı ayetteşu şekilde ifade edilmiştir:”

“*Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut sizinle savaşmaktan veya kavimleriyle savaşmaktan (hoşlanmayarak) göğüsleri daralmış hâlde size gelenler müstesna. Hâlbuki Allah dileseydi, muhakkak ki onları size musallat ederdi de elbette sizinle savaşırlandı. Fakat sizi bırakırlar da sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse, o takdirde Allah, size onlar aleyhinde bir yol (bir müsaade) vermemiştir.*”⁹¹

Bu ayette müslümanlarla veya hem müslüman hem de kendi kavimleriyle savaşmak istemeyip tarafsız kalmayı tercih eden kimselerden bahsedilmektedir.

“*Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir kavme sığınanlar*” bu şekilde yapmakla sizinle savaş durumunda olanları terk edip, savaş durumunda olmayan bir kavmin anlaşma ve güvencesine katılanlar, o kavim ile olan anlaşmanın hükmüne tabi olurlar.⁹²

“*yahut sizinle savaşmaktan veya kavimleriyle savaşmaktan (hoşlanmayarak) göğüsleri daralmış hâlde size gelenler müstesna.*” Yani ne sizinle ne de kavimleriyle savaşmayı akıllarına sığdıramayıp ne lehinizde ne de aleyhinizde savaşmaya karışmamak, tarafsız kalmak arzusunda bulunarak soluk soluğa size gelmiş olanlar taarruzdan korunmuşlardır.⁹³

Onlarla karşı savaş yapılmaz. “*Hâlbuki Allah dileseydi, muhakkak ki onları size musallat*

⁸⁸ Enfal, 8/39-40.

⁸⁹ Yazır, *a.g.e.*, II/35.

⁹⁰ Şahin, Harun, *Kur'an-ı Kerim'deki Cihad Ayetleri Bağlamında İslâm'ın İnsanlığa Bakışı*, Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi I. Kutlu Doğum Sempozyumu, Şanlıurfa 2007, s. 74.

⁹¹ Nisâ, 4/90.

⁹² Yazır, *a.g.e.*, III/44.

⁹³ Yazır, *a.g.e.*, III/44.

ederdi de elbette sizinle savaşlılardı. Fakat sizi bırakırlar da sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse, o takdirde Allah, size onlar aleyhinde bir yol (bir müsaade) vermemiştir.”Mademki böyle olmadı, o halde bu durumun Allah’ın bir lütfu olduğunu bilin. Bunun şükürünü yerine getirin. Böyle yaparlar vesizinle savaşmazlarsa, sizinle bir anlaşmalar yoksa dahi, onları öldürmeye veya esir etmeye hakkınız yok. Sizinle savaşmaktan sakınmaları, onlara saldırmamanız için yeterli bir sebeptir.⁹⁴

“Onlar yakalayın ve kendilerini yakaladığınız yerde öldürün”⁹⁵, “inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun.”⁹⁶“Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün, onları (esir olarak) yakalayın, onları habsedin, onların bütün geçid yerlerini tutun.”⁹⁷Şeklindeki ayetler ise ya savaş ortamından veya haddini aşarak Müslümanlara karşı ölümü gerektirecek suç işleyen kimselerden bahsetmektedir.

İlk ayet, Medine’ye geldiklerinde Müslüman gibi davranan ama kendi yurtlarına döndüklerinde Müslümanlara karşı düşmanca tavır sergileyen Esed ve Kataban kabileleri gibi bazı kabileler hakkında nazil olmuştur. Ayet bu şekilde Müslümanlara düşmanlık yapmaktan geri durmayan kimselere karşı savaşılmasını emretmektedir.⁹⁸

“İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun.” Şeklinde ki ayet ise; İslam’a girmekten imtina eden veya insanların dine girmesine mani olan kimselerden bahsetmektedir.⁹⁹ Onlar hem inkâr ettiler hem de insanların İslam’agirmemeleri için her türlü çaba ve gayreti gösterdiler. Ayeti, önceki ve sonraki ayetler ile birlikte değerlendirdiğimiz zaman daha doğru anlaşılmaktadır. Savaş ortamından bahseden bir ayettir. Kendileriyle savaşılan kimseler ise masum kimseler değil, İslam’ın yayılmasına engel olmaya çalışan kimselerdir. Kendileri iman etmedikleri gibi başkalarının daiman etmelerini de istemeyenlerdir.

“Boyunlarını vurun” ibaresinin aslı فاضربوا الرقاب dır. Tekit ve tahsis için fiil hafzedilmiş, mastar başa getirilmiş ve mefule muzaf yapılmıştır. Bu şekilde mana daha da tekitli hale getirilmiştir. Bu şekilde, savaşta imkân bulunduğu zaman boyunlara vurulmasının gerektiği öğretilmektedir.

Onlara galip galip esir aldıktan sonra imam serbesttir. İster öldürür, ister fidye karşılığı serbest bırakır, isterse de karşılıksız olarak bırakabilir. Onlar, silah gibi savaş aletlerini

⁹⁴ Yazır, *a.g.e.*, III/45.

⁹⁵ Nisâ, 4/89.

⁹⁶ Muhammed, 47/4.

⁹⁷ Tevbe, 9/5.

⁹⁸ Beydavî, *a.g.e.*, II/89; Yazır, *a.g.e.*, III/45

⁹⁹ Beydavî, *a.g.e.*, V/119.

bırakıncaya kadar da harp sona ermiş olmaz. Onlar, bunları bırakıp teslim olduklarında savaş bitmiştir.¹⁰⁰

Şu ayetler de kâfir de olsamasum kimselerle savaşılmayacağını ortaya koymaktadır:

*“Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, yalnız sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.”*¹⁰¹

*“Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün, onları (esîr olarak) yakalayın, onları hapsedin”*¹⁰² şeklindeki ayet ise müslümanlarla yaptıkları antlaşmalara uymayan kimselerden bahsetmektedir.

Mekkeli müşrikler, müslümanlar Mekke'den çıkardıktan sonra Medine'de de rahat bırakmamışlardı. Onları oradan da çıkarmak için Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarını yapmışlar ve en sonunda da Hudeybiye antlaşmasını imzalamışlardı. Fakat yaptıkları bu antlaşmaya da sadık kalmayarak tekrar müslümanlar aleyhinde düşmanca tavırlar sergilemeye başlamışlardı. Bunun üzerine Tevbe suresinin ilk ayetleri nazil olarak onlara misli ile karşılık verilmesi emredilmişti.

*“Ancak kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklerden size olan ahitlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiçbir kimseye yardımda bulunmamış olanlar bunun dışındadır. Siz de onlarla olan antlaşmanızın hükümlerine antlaşma süresinin sonuna kadar uyunuz. Muhakkak ki, Allah muttakileri sever.”*¹⁰³ Ayetinde de ifade edildiği gibi anlaşmalarını bozmayanlara karşı ise savaşılmaması emredilmiştir. Onlarla yapılan önceki anlaşmanın hükümleri geçerli olduğundan onlara karşı düşmanca bir tavır sergilenmemesi istenmiştir.

Kısaca söylemek gerekirse İslam'ın savaşa izin vermesi dahi bir maslahata yönelik bir uygulamadır. Ya zulme uğrayan birilerini korumak ya da Müslümanlara karşı yapılan düşmanca bir tutuma karşılık vermek içindir. Yaptıkları antlaşmalara sadık kalmış, Müslümanlarla savaşmak istemeyen, kendi inancını yaşayarak Müslümanlara karşı oluşan biri oluşum içerisinde olmayan kimselerle savaşılması yasaklanmıştır.

Şu halde iki çeşit savaş vardır: birisi ıslah savaşı, diğeri ifsad (fesat ve bozgunculuk)savaşıdır. İman ehline emredilen de Allah yolunda ıslah savaşıdır ki, buda

¹⁰⁰ Beydavi, *a.g.e.*, V/120.

¹⁰¹ Mümtehne, 60/8-9.

¹⁰² Tevbe, 9/5.

¹⁰³ Tevbe, 9/4.

zulmün, bozgunculuğun ve zulmün kaynağı olan küfür ve şirkin yok edilerek genel barışın sağlanmasıdır. Düzene ve İslam'a sahip çıkanlar, bunu yapmazsa, küfür ve bozgunculuk ortalığı kaplayacak; o zaman da insanlar, kökünden kazınıp kıyamet kopacaktır.¹⁰⁴

4. Dini özgürlüğü garanti etmek

Cihadın temel amaçlarından birisi de yeryüzünü dinlerin rahatça yaşanabileceği bir alan haline getirmektir. Bu hedefin gerçekleşmesi ise fitnenin ortadan kaldırılması ile mümkün olacağından, fitne son buluncaya kadar savaş emredilmiştir.

Savaşın hedefleri arasında zorla insanları dine sokmak yoktur. İman ve inkâr hali tamamen iradeye bırakılmış bir durumdur. Müslümanlar güçlü veya zayıf oldukları dönemlerde, insanları İslam dinine girmeleri için asla zorlamamışlardır. Hatta bazı zamanlar Hz. Peygamber (sas) insanların iman etmelerini ısrarla talep edince şu manadaki ayetler nazil olmuştur: “Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?”¹⁰⁵ Yani Allah (cc), insanların iman edip etmem konusunda hür olduklarını ve hiç kimsenin onları bu hususta zorlama hakkına sahip olmadıklarını belirtmektedir.

Hz. Peygamber (sas)'in 23 yıllık nübüvvet hayatına baktığımızda hiçbir zaman hiçbir kimsenin zorla iman etmesi için onları zorlamamıştır. Tebliğinde ısrarcı olduğu, kişilerin iman etmesini şiddetle arzuladığı olmuş ama bu durum karşısında da “sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, fakat Allah dilediğini hidayete erdirir”¹⁰⁶ şeklinde ayetle ikaz edilmiştir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre; Salim b. Avf oğullarından El-Husayn denilen bir kimsenin iki Hıristiyan oğlu vardı. Onların Hıristiyan kalmakta ısrar etmeleri karşısında Hz. Peygambere gelerek çocuklarını Müslüman yapmaya zorlayıp zorlayamayacağını sorması üzerine şu ayet nazil olmuştu¹⁰⁷

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Din(e girme)de zorlama yoktur;(3) iman küfürden şüphesiz iyice ayrılmıştır. Artık kim tâğûtu (Allah'ın yerine tuttıkları her şeyi) inkâr edip Allah'a iman ederse, böylece şüphesiz kopmayan çok sağlam kulpa tutunmuştur! Allah ise hakkıyla işiten, her şeyi bilendir.”¹⁰⁸

¹⁰⁴ Yazır, *a.g.e.*, II/146.

¹⁰⁵ Yunus, 10/99.

¹⁰⁶ Kasas, 28/56.

¹⁰⁷ Has, Kenan, *Dinler Arası Diyalog Bağlamında 'Savaş' Fenomeni; İslâmiyet Örneği*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/1, s. 266.

¹⁰⁸ Bakara, 2/256.

Bu ayetle Allah (cc), hiç kimsenin zorla bir dini kabul etmeye zorlanamayacağı hükmünü getirmiştir. Önemli olan neyin hak neyin doğru olduğunun ortaya konulmasıdır. Çünkü hak ile batıl ortaya konulduğu zaman zorlamaya gerek kalmaksızın akıl sahibi kimseler kendi ebedi mutlulukları için hak olanı tercih edeceklerdir.¹⁰⁹

Dinde zorlama yoktur. Allah onu kimseye zorla vermez. Kişi tabi olacağı dinini kendi tercihi ile seçmesi gerekir. Sadece dini seçme mevzusu değil, zorlama cinsinden hiçbir şey hak din olan İslam'daydır. Din çerçevesinde zorlama kaldırılmıştır. Dinin konusu, zorunlu fiiller değil isteğe bağlı fiil ve davranışlardır. Dinin özelliği zorlamak değil, zorlamaktan korumaktır.¹¹⁰ Zorla yapılan bir fiilden dolayı, dinin vaat etmiş olduğu sevap elde edilmez. *“Ameller niyetlere göredir.”*¹¹¹ İslam'ın hükmü altında kimse zorlayarak değil, isteyerek görevini yerine getirmelidir. Cihatta bunun için vardır.¹¹² Çünkü zorlama, ehliyetin engellerindedir. Herkes istediği dini seçebilir. Bu konuda onlara *“şu dini seçeceksin”* şeklinde bir zorlama yapılamaz.¹¹³ Kulun fiilleri konusunda, Allah'ın külli iradesi kulun cüzi iradesine bağlıdır. Kullar cüzi iradelerini kullanarak bir fiili işleme konusunda çaba sarf etmeleri, Allah'ın iradesinin işlemesine vesile olacaktır.¹¹⁴ Yani kullar ister Allah'ta yaratır.

Cihadın hikmeti insanların zorlamalardan korumaktır. Zorlama kabul etmeyen dini hâkim kılarak, Allah'ın kelamını yükseltmektir.¹¹⁵ Düşmanın zorlayıcı gücünü alarak, dininde serbest olarak hakkın hükmüne tabi tutmaktır. Allah'ın kelamı da bu şekilde yükselir. Onun için Müslümanlar zayıflar ve hak dine sahip çakılmazsa, fitneler çıkacak ve zorlama çoğalacaktır.¹¹⁶

Şu ayeti kerimeler de cihattan maksadın, hak batıl ayırt etmeksizin bütün dinlerin yaşayabileceği bir ortamın var edilmesi olduğunu göstermektedir:

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

*“Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lâkin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.”*¹¹⁷

“Allah insanlardan bazısını bazısı ile def etmesi” Kâfirlere karşı Müslümanlara yardım ederek, Müslümanların elleriyle kâfirlerin fesatlarını def etmesidir. Eğer Allah müminler aracılığı ile kâfirleri hezimete uğratmamış olsa idi onlar yeryüzünde fesat çıkarırlardı. Veya yeryüzü onların yaptıklarından dolayı fesada uğrardı.¹¹⁸ Kendi yolunda cihad edenler ile

¹⁰⁹ Beydavî, *a.g.e.*, I/154.

¹¹⁰ Yazır, *a.g.e.*, II/163.

¹¹¹ Buharî, *Bedü'l-Vahy*: 1.

¹¹² Yazır, *a.g.e.*, II/164.

¹¹³ Yazır, *a.g.e.*, II/165.

¹¹⁴ Yazır, *a.g.e.*, V/493.

¹¹⁵ Yazır, *a.g.e.*, II/166.

¹¹⁶ Yazır, *a.g.e.*, II/167.

¹¹⁷ Bakara, 2/252.

¹¹⁸ Beydavî, *a.g.e.*, I/152.

saldırganlara karşı kadın ve çocuk gibi masum kimseleri korumasaydı, yeryüzünün düzeni bozulurdu. İlimden, sanattan, din ve imandan eser kalmazdı.¹¹⁹Fakat Allah, müminlere yardım ederek onların saldırgan tutum ve davranışlarını bitirdi. Yeryüzünü ise her kesin kendi dinini yaşaya bileceği hale getirdi.

Kâfirlerin dinlerin varlığına verecekleri zararlar şu ayette ise daha yırıntılı olarak anlatılmaktadır:

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا
دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَّمتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتُ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ
يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَلْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

“Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler elbette yıkılırdı. Şüphesiz Allah kendi (dini) ne yardım edene yardım edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, çok izzetlidir (her şeye galiptir).”¹²⁰

Mekkeli müşrikler, Müslümanları haklı bir gerekçeleri olmadan, sadece “Rabbimiz Allah” dedikleri için Mekke’den çıkarmışlardı. Müşriklerin bu saldırgan tutumları hep devam etmişti. Onlar sadece Müslümanlara karşı değil diğer din mensubu kimselere de aynı saldırgan tutum ve davranışlarını sergileyeceklerdi. Onların bu saldırgan tutumlarından dolayı yeryüzündeki kilise, havra ve mescit gibi ibadet haneler harap olacaktı.¹²¹ Oysaki Allah, başta insanlar olmak üzere tüm varlıklar için lütuf ve rahmet sahibiydi. Bu merhametinden dolayı yeryüzünde fesadın değil sulhun hakim olmasını istiyordu. Zalimlerin zulüm ve fesatlarını ortadan kaldırmak için savaşı meşru kılmış ve ıslah yolunda savaşacak olanlara da yardım edeceğini vaad etmiştir. Bu şekilde fesatçılara imkân vermeyerek ıslahı hâkim kılacaktır.¹²²

Yeryüzünde yaşamın devam etmesi için Allah (cc) bazı kanunlar koymuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: *“Savunma, Kendi Ellerindekine Sahip Olma Duygusu ve Uzaklaştırıp Karşı koyma kanunu”*. Bu kanunlar ile insan kendisine yapılan saldırılara karşı koyar, sahip olduklarını muhafaza eder ve kendi mal ve canına yapılan saldırılara karşı koyar. Sadece kendini korumakla kalmaz başta yakın akrabaları olmak üzere diğer iyi ve masum insanları da muhafaza eder.

Allah (cc), haddini aşanlara karşı masum inananlara savaşma hakkı vermemiş olsaydı manastır, kilise ve mescitler yıkılırdı. Hiçbir din mensubu rahatça dinini yaşayamaz ve

¹¹⁹ Yazır, a.g.e., II/145.

¹²⁰ Hac, 22/40.

¹²¹ Beydavî, a.g.e., IV/73.

¹²² Yazır, a.g.e., II/146.

yeryüzünün düzeni bozulurdu. İslah üzerine bina edilmiş düzenin bozulmaması için kişi ve toplumlara kendilerini savunma hakkı verilmiştir. İslam'da savunma hakkı bütün hakların başında gelir. Çünkü diğer şeyleri savunmak da ancak savunma hakkının muhafazası ile mümkündür.

Cihad sadece Müslümanlara dinlerini rahatça yaşamalarını sağlamamış, Yahudi ve Hıristiyan gibi diğer dinmensuplarının da dinlerini yaşamalarını sağlamıştır. Camileri koruduğu gibi kilise ve havraları da korumuştur. Kilise ve havralar için değil de mescitler için "içerisinde Allah'ın ismi zikredilen mescitler" ifadesini kullanarak sadece mescitlerin asli işlevini yaptığına işaret etmiştir. Kilise ve havralar asli işlevinden uzaklaşmış olsalar dahi yine de onlara dokunulmayacağını belirtmiştir. Yani Allah'ın rahmetinin bir gereği olarak verilen cihad izni sadece müminler için değil, diğer din mensupları için de bir rahmet olmuştur. Onlara kendi dinleri üzerinde yaşayabilme hakkı tanıdığı gibi hakikati görebilmelerine de imkân sağlamıştır.

5. Zulme uğrayan kimseleri zalimlerin zulmünden korumak

Savaşın en önemli gayelerinden birisi de zulmü ve zalimleri ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Müslüman sadece kendi nefsinin düşünerek değil, ümmetin genelini düşünerek hareket eder. Kardeşine yapılan zulümle kendi nefsinin yapılan zulüm arasında fark gözetmez. Savaşırken de farklı ülkelerin topraklarını ele geçirerek topraklarını genişletme düşüncesi ile değil, adaleti hâkim kılma düşüncesi ile hareket eder. Savaşta dahi adaletten ayrılmaz. Savaş konusunda mümin ile kâfiriayran en önemli hususların başında bu adalet duygusu gelir. Zalimi ortadan kaldırırken dahi adalet ilkesinden taviz vermez.

Kur'an'daki savaşa izin veren ayetleri incelediğimiz de "savunma savaşı" ve "taarruz savaşı" olarak ikiye ayırabiliriz. Hac suresi 39-40. ayetlerde bahsedilen savaş savunma savaşı iken, Nisâ suresi 75. ayette bahsedilen ise taarruz savaşıdır. Nisâ suresinde şöyle buyrulmaktadır:

*"Hem size ne oluyor ki, Allah yolunda: "Ey Rabbimiz! bizleri bu halkı zalim olan memleketten çıkar, tarafından bizi iyi idare edecek bir sahip ve bize katından birkurtarıcı gönder" diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların kurtarılması uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?"*¹²³

Bu ayette hücum savaşından bahsedilmektedir. Savaşın her zaman nefsi müdafaa için değil, gerektiğin de taarruz şeklinde de olabileceğine işaret etmektedir. Fakat bu şekilde bir savaşın amacı işgal değil adalettir. Zalim bir topluluğun zulmü altında ezilen kimsesiz kadın,

¹²³ Nisâ, 4/75.

çocuk ve zavallı erkekleri kurtarmak için yapılan bir savaştır. O zavallı ve çaresiz kimseleri kurtararak din ve inançlarını rahatça yaşayabilecekleri bir ortam oluşturmaktır.

Kur'an, genel manada başka bir yerin işgal ve istilasını yasaklar. Fakat zulme uğrayanları zalimlerin pençesinden kurtarmak ve halklar arasında Allah'ın adalet ve rahmeti ile hükmetmek için izin verir.¹²⁴Eğer bu şekilde olmasaydı, bir zalimin istek ve arzuları için bir millet feda edilmiş olurdu. İnsanlar topraklara sahip olsalar da o toprakların ve orada yaşayan insanların gerçek sahipleri Allah'tır. Yerlerin ve göklerin mülkü O'na aittir. Mülklerde gerçek manada tasarruf hakkı ise mülk sahibine aittir. O kendi mülkünde kendi kullarına zulmedilmesine rızası yoktur.

F. Sonuç

Kur'an, her konuda olduğu gibi savaş konusunda da en iyi hükümleri getirmiştir. Savaşı ülkelerin fethi için değil de gönüllerin fethi için bir aracı olarak kabul etmiştir. Yeryüzündeki bütün insanların İslam'la tanışmasını istediği için tebliğ ve cihad uygulamasını getirmiştir. Başta peygamberler olmak üzere dinde ilim sahibi olan herkese Allah'ın dinini tebliğ etmeleri vazifesini yüklemiştir.

Kur'an, kişilerin din, can, mal, nesil ve akıl emniyetini korumayı esas almış ve bunları koruyacak hükümler getirmiştir. Hak ile batılı ortaya koyarak, kişilere istedikleri dini seçme hakkı tanıyarak din güvenliğini, hırsızlığı ve batıl yollardan mal edinmeyi yasaklayarak mal güvenliğini, zinayı yasaklayıp evliliği meşru kılarak nesil güvenliğini, haksız yere birinin canına kıymayı haram kılmak ve haksız saldırılar karşısında kendilerini savunmak için savaşa izin vererek can güvenliğini, kişilerin akıllarına zarar verecek olan uyuşturucu ve içki gibi şeyleri yasaklayarak akıl emniyetini sağlamıştır.

Savaşları, "Fitneye Sebep Olan Savaşları" ve "Fitneyi Ortadan Kaldıran Savaşlar" olarak iki kısma ayırabiliriz. Kur'an, fitneye sebep olacak her türlü sözlü ve fiili savaşları yasaklarken fitneyi ortadan kaldıracak savaşlara izin vermiştir. Mekke döneminde ve Medine döneminin ilk iki senesine kadar fiili savaşa izin verilmezken hicretin ikinci senesinden itibaren fiili mücadeleye izin verilmişti. İlk yapılan savaşlar daha ziyade savunmaya yönelik savaşlar olurken "*Müşrikler size karşı topyekûn savaştukları gibi siz de onlara karşı topyekûn savaş açın*"¹²⁵ ayeti ile taarruza yönelik savaşa izin verilmişti. "*Hem size ne oluyor ki, Allah yolunda: "Ey Rabbimiz! Bizleri bu halkı zalim olan memleketten çıkar, tarafından bizi iyi idare edecek bir sahip ve bize katından bir kurtarıcı gönder" diye yalvarıp duran zayıf ve*

¹²⁴ Yazır, a.g.e., III/29.

¹²⁵ Tevbe, 9/35.

zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların kurtarılması uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?”¹²⁶, “(Yeryüzünde) bir fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah’ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin.”¹²⁷ ayeti kerimeleri ile de taarruz savaşının hedef ve sebepleri belirtilmişti. Mümin, hiçbir dünyevi menfaat gözetmeksizin, kişisel kin ve nefretlerini de katmaksızın sadece Allah’ın rızasını gözeterek, yeryüzünde fitnenin ortadan kalkması, zulme uğrayan masum kimselerin zalimlerin sultasından kurtulması ve herkesin Allah’ın dininden haberdar olması için savaşacaktı.

İslam dini hakkında ön kabulleri olan bazı art niyetli kimseler savaşla ilgili ayetleri, kendi bütünlüğü içerisinde çıkararak yanlış anlayışlara sebep olacak şekillerde yorumlamaya çalışmışlardır. Ayetin hangi ortamda indiğini, nelerden bahsettiğini dikkate almadan kendi heva ve heveslerine göre yorumlayarak İslam’ı farklı göstermeye çalışmışlardır. Savaş ortamından bahseden ve bu ortamda uygulanacak olan ayetleri, barış ortamında uygulamaya çalışarak yanlışlara düşmüşlerdir.

Her konuda olduğu gibi savaşla ilgili ayetleri doğru anlamak için de ilk müracaat edilecek kişi Hz. Peygamber (sas)dir. Bu ayetler ilk ona nazil olmuş ve onların ilk tefsir edicisi ve uygulayıcısı da o olmuştur. Hz. Peygamber (sas), hicretin ikinci yılına kadar fiili mücadeleye izin vermemiş ve bu konuda kendisinden izin isteyenlere sabretmelerini tavsiye etmişti. Hac suresi 39-40. ayetler indikten sonra fiili cihada izin vermişti. Cihada izin verildikten sonra da savaşın felakete dönüşmemesi ve İslam’ın şiarına yakışmayan bir davranışın sergilenmemesi için birtakım düzenlemeler getirmişti. Her şeyden önce askerlerine Allah’tan korkmalarını, düşman dahi olsa adaletle muameleden uzak durmamalarını, savaşacakları toplumu ve kişileri iyi araştırmalarını, kadın, çocuk, yaşlı, din adamları ve kendilerine silah çekmeyenleri öldürememelerini, savaşırken asıl maksat ve gayelerinin ganimet gibi mal mülk olmayıp Allah’ın rızasını elde etmek olmasını, saldırmadan önce karşıdaki kimseleri Allah’ın dinine veya İslam’ın hâkimiyetini kabul etmeye davet etmelerini, öldürseler dahi işkence yapmadan en uygun şekilde öldürmelerini ve aldıkları kimselere insan gibi muamele etmelerini emretmişti.

Hz. Peygamber (sas) 23 yıllık nübüvvet hayatında Kur’an’ın cihad emrini en iyi şekilde uygulamış ve o emirden hedeflenen amaca ulaşmıştı. 13 yıllık Mekke döneminde ve Medine döneminin ilk iki senesinde fiili cihada müsaade etmemiş, fakat bu dönem içerisinde hiçbir insanın dahi savaşarak hayatına son verdirmeden Medine İslam Devleti’ni kurmuştu. Hz. Peygamber (sas) Bekaâlemine göçtüğünde, Arabistan Yarımadası 3 milyon kilometrekare

¹²⁶ Nisâ, 4/75.

¹²⁷ Enfâl, 8/39.

kadar bir toprak bütünlüğü İslam'la tanışmıştı. On yıllık Medine döneminde, günlük ortalama 822 kilometrekare toprak İslam devleti sınırlarına dâhil olmuştu. Hicretin 10. Senesinde ortalama 140.000 kişi hac için Mekke'ye gelmiş ve Hz. Peygamberle hac yapmışlardı. Gelmeyen, geride kalan, memleketlerinde bulunan Müslümanların sayısını hesaplamak ise mümkün olmamıştır.¹²⁸

Rahman ve Rahim olan bir Allah tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (sas), savaşı bir yıkım aracı olmaktan çıkararak bir rahmet vesilesi kılmıştı. Hz. Peygamber (sas)'ın zamanında irili ufaklı yaklaşık 80 civarında Seriyye ve Gazve olmuştu. Bunların birçoğunu bizzat Hz. Peygamber kendisi katıldığı gibi bazılarına ise fiili olarak katılmamış ama yönlendirmiştir. Bir rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed (sas), fetih yaparken dahi öldürmeyi değil yaşatmayı esas aldığı için bütün bu savaşlarda Müslümanlardan 138 kişi şehit olmuş, karşı taraflardan ise 216 kayıp yaşanmıştı. On senelik Medine döneminde, her ayda öldürülen düşman sayısı ortalama üçü dahi bulmamıştı. Fakat bu rakamların içerisine Mute, Tâif ve Huneyn savaşları dâhil değildir. Bu savaşlarda insan kaybının ne kadar olduğu tespit edilememiştir. Beni Kureyza savaşında öldürülenler de bundan hariçtir. Çünkü bu savaşta öldürülenler Hz. Peygamber'in emri ile değil, kendilerinin seçtikleri hakemin kararı ile ve kendi kitapları olan Tevrat'ın hükmüne göre öldürülmüşlerdi.¹²⁹

Savaş denince genelde olumsuz bir mana çağrışırsa da Kur'an'ın öngördüğü savaş yıkım üzerine değil yapmak üzerine bina edilmiştir. Allah'ın rahmetinin ve adaletinin bir göstergesidir. Mazlumlar için bir rahmet, zalimler içinse bir adalet olmuştur. Allah'ın adaletinin bir gereği olarak, yaptıkları zulmlerden dolayı cezalandırılmışlardır. Allah (cc), zulme uğrayan, haksızlığa maruz kalmış, kendi haklarını almaktan aciz olan kimselerin haklarını korumak için savaşa izin vermiştir. Bunun böyle olduğunun en önemli delili de Hz. Peygamber (sas)'ın uygulamalarıdır. O hiçbir savaşta adalet ölçüsünden şaşmamış, kimseye hak ettiğinden fazla ceza uygulamamıştır. “Ben bir rahmet peygamberiyim, ben bir savaş peygamberiyim” buyururken de savaşın bir rahmet göstergesi olduğunu vurgulamıştır.

¹²⁸ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi* (Tercüme: Salih TUĞ), İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993, I/653.

¹²⁹ Hamidullah, *a.g.e.*, II/1035

G. Kaynakça

1. **Kur'an-ı Kerim**
2. Ağırman, Mustafa, *Hz. Peygamber'in Katıldığı Savaşlarda Sivillerin Korunması Meselesi*, Ekev Dergisi, c. 1, sy. 1 (Kasım 1997).
3. Alper, Ömer Mahir, *Savaşın Doğallığından Barışın İmkânına: İbn Haldûn'da Savaş ve Barış Kuramı*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 2009, Sayı: 17, Yıl: 2008, s. 34.
4. Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Tefsîrû'l- Beğâvî (Meâlîmu't-Tenzîl)*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1987.
5. Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahihü'l-Buhari*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
6. Cürcanî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, Daru'l-Fazileti, Kahire, Tarihsiz.
7. Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
8. Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi* (Tercüme: Salih TUĞ), İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993.
9. Has, Kenan, *Dinler Arası Diyalog Bağlamında 'Savaş' Fenomeni; İslâmiyet Örneği*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002.
10. **Kutsal Kitap**, Yeni Dünya Çevirisi, Watchtower Bible And Tract Society of New York, Inc. Brooklyn, New York, U.S.A. 2008.
11. Sâfi, Lüey M., *"İslâm'da Savaş ve Barış"*, İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi, İnkilâb Yayınları, Cilt: 3, Sayı: 1, Bahar 1995.
12. Mahmudov, Elşad, *Sebep ve Sonuçları Bağlamında Hz. Peygamber'in Savaşları*, Baku Devlet Üniversitesi İlahiyat fakültesi İlmî Mecmuası, 04 (04), Eylül 2005.
13. Özel, Ahmet, *"Cihad"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1993.
14. Sâbunî, M. Ali, *Tefsîrû Âyâtî'l-Ahkâm*, Mektebetü'l-Gazâlî, Dimeşk 1980.
15. Şahin, Harun, *Kur'an-ı Kerim'deki Cihad Ayetleri Bağlamında İslâm'ın İnsanlığa Bakışı*, Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi I. Kutlu Doğum Sempozyumu, Şanlıurfa 2007.
16. Yaman, Ahmet, *"Savaş"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2009.
17. Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul Tarihsiz